MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 09. SEPTEMBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

KORRUPSIYAGA QARSHI MUROSASIZ MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING HUQUQIY VA MA'NAVIY-MA'RIFIY MEXANIZMLARI

Xamrakulova Farangiz O'tkir qizi.
Yuridik davlat universiteti 2- kurs talabasi

Annotasiya. Ushbu maqolada korrupsiyaga qarshi kurashishning zamonaviy huquqiy, institutsional va ma'naviy-ma'rifiy mexanizmlari tahlil qilinadi. Korrupsiyani faqat jinoiy-huquqiy choralar orqali cheklash yetarli emasligi, uning oldini olishda ochiqlik, hisobdorlik, jamoatchilik nazorati, manfaatlar to'qnashuvini barvaqt aniqlash, huquqiy tarbiya va halollik qadriyatlarini qaror toptirish muhim ekani asoslanadi. O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida shakllangan huquqiy baza, 2026 yildagi qonunchilik yangiliklari hamda yoshlarda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishning ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: korrupsiya, korrupsiyaga qarshi madaniyat, halollik, jamoatchilik nazorati, ochiqlik, huquqiy ong, manfaatlar to'qnashuvi, profilaktika.

Аннотатця. В статье анализируются современные правовые, институциональные и духовно-просветительские механизмы противодействия коррупции. Обосновывается, что одних уголовно-правовых мер недостаточно: существенное значение имеют прозрачность, подотчётность, общественный контроль, своевременное выявление конфликта интересов, правовое воспитание и формирование ценностей честности. Рассматриваются развитие антикоррупционного законодательства Узбекистана, изменения 2026 года и значение воспитания нетерпимого отношения к коррупции среди молодёжи.

Ключевые слова: коррупция, антикоррупционная культура, честность, общественный контроль, прозрачность, правосознание, конфликт интересов, профилактика.

Abstract. This article examines modern legal, institutional, educational and ethical mechanisms for preventing corruption. It argues that criminal sanctions alone cannot produce sustainable results and that transparency, accountability, public oversight, early identification of conflicts of interest, legal education and integrity values are equally important. The article reviews the development of Uzbekistan's anti-corruption legal framework, including legislative updates adopted in 2026, and

highlights the importance of fostering zero tolerance toward corruption among young people.

Keywords: corruption, anti-corruption culture, integrity, public oversight, transparency, legal awareness, conflict of interest, prevention.

Korrupsiya davlat boshqaruvi samaradorligi, qonun ustuvorligi, iqtisodiy raqobat va fuqarolarning adolatga bo‘lgan ishonchiga bevosita ta’sir qiluvchi murakkab ijtimoiy-huquqiy hodisadir. U faqat pora olish yoki berish kabi alohida jinoyatlar bilan cheklanmaydi; mansab vakolatlaridan shaxsiy manfaat yo‘lida foydalanish, qaror qabul qilish jarayonida manfaatlar to‘qnashuviga yo‘l qo‘yish, davlat resurslarini taqsimlashda xolislik prinsipini buzish, tanish-bilishchilik va yashirin kelishuvlar kabi holatlarda ham namoyon bo‘lishi mumkin. Shu sababli korrupsiyaga qarshi siyosatning samaradorligi jazoning og‘irligi bilangina emas, balki korrupsiyaviy xulq-atvor paydo bo‘lishiga imkon beradigan shart-sharoitlarni bartaraf etish darajasi bilan ham belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 3 yanvarda qabul qilingan «Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi O‘RQ-419-son Qonuni mazkur sohadagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy huquqiy hujjatlardan biri hisoblanadi. Qonunda qonuniylik, fuqarolar huquqlari va qonuniy manfaatlarining ustuvorligi, ochiqlik va shaffoflik, tizimlilik, davlat va fuqarolik jamiyati hamkorligi, korrupsiyaning oldini olish choralarining ustuvorligi hamda javobgarlikning muqarrarligi kabi tamoyillar mustahkamlangan. Bu prinsiplar korrupsiyaga qarshi kurashishni faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar vazifasi sifatida emas, balki davlat idoralari, ta’lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari, nodavlat tashkilotlar va har bir fuqaro ishtirok etadigan umumjamiyat vazifasi sifatida anglashga asos bo‘ladi.

2026-yilda qabul qilingan qonunchilik yangiliklari korrupsiyaga qarshi tizimni yanada takomillashtirishga qaratildi. Xususan, korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Milliy kengashning maqomi va muvofiqlashtiruvchi roli aniqlashtirildi, ayrim qonun hujjatlariga yoshlarda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishga oid normalar kiritildi. Mazkur yondashuvning ahamiyati shundaki, korrupsiyaga qarshi barqaror natija faqat sodir etilgan huquqbuzarlikni aniqlash bilan emas, balki kelajakda bunday xulqni ijtimoiy jihatdan qabul qilib bo‘lmaydigan holatga aylantirish bilan

ta’minlanadi. Demak, huquqiy mexanizmlar bilan ma’naviy-ma’rifiy mexanizmlar bir-birini to‘ldirishi shart.

Korrupsiyaning oldini olishda eng muhim vositalardan biri davlat organlari faoliyatining ochiqligidir. Qaror qabul qilish jarayonlari, davlat xaridlari, byudjet mablag‘larining sarflanishi, bo‘sh ish o‘rinlariga tanlovlar, ruxsat berish va litsenziyalash tartiblari qanchalik ochiq bo‘lsa, noqonuniy ta’sir o‘tkazish imkoniyati shunchalik qisqaradi. Raqamlashtirish ham inson omilini kamaytirish orqali korrupsiya xavflarini pasaytirishga xizmat qiladi. Biroq elektron tizimning o‘zi avtomatik ravishda halollikni ta’minlamaydi. Agar algoritmlar tushunarsiz bo‘lsa, ma’lumotlar yopiq saqlansa yoki qaror ustidan shikoyat qilish mexanizmi ishlamasa, raqamli jarayon ham yangi ko‘rinishdagi suiiste’mollarga yo‘l ochishi mumkin. Shuning uchun raqamlashtirish shaffoflik, audit va javobgarlik mexanizmlari bilan birga joriy etilishi lozim.

Jamoatchilik nazorati korrupsiyaga qarshi profilaktikaning yana bir muhim yo‘nalishidir. Fuqarolar, jurnalistlar, nodavlat notijorat tashkilotlari va mustaqil tadqiqotchilar davlat organlari faoliyati haqida qonuniy asosda axborot olish va uni tahlil qilish imkoniga ega bo‘lganda, mansabdor shaxslar qarorlarining hisobdorligi ortadi. Jamoatchilik nazoratini tanqid sifatida emas, boshqaruv sifatini yaxshilash vositasi sifatida qabul qilish muhim. Chunki ochiq muhokama va asoslangan tanqid korrupsiya xavfini barvaqt ko‘rsatib beradi, fuqarolar ishonchini oshiradi va davlat organlariga ichki jarayonlarini takomillashtirish uchun qo‘shimcha axborot manbai beradi.

Manfaatlar to‘qnashuvini barvaqt aniqlash korrupsiyaning oldini olishda alohida ahamiyat kasb etadi. Xodimning shaxsiy, oilaviy yoki mulkiy manfaati uning xizmat vazifasini xolis bajarishiga ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan vaziyat yashirilsa, keyinchalik korrupsiyaviy qarorga aylanish xavfi kuchayadi. Shu bois tashkilotlarda manfaatlar to‘qnashuvini ma’lum qilish, tegishli qaror qabul qilishdan chetlashish, sovg‘a va mehmondo‘stlik bo‘yicha aniq ichki qoidalar belgilash, xarid va kadrlar jarayonlarida bir shaxs qo‘lida ortiqcha vakolat to‘planishining oldini olish maqsadga muvofiq. Bunday mexanizmlar jazolashdan ko‘ra ko‘proq profilaktik xususiyatga ega bo‘lib, halol xodimni ham shubhali vaziyatdan himoya qiladi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda huquqiy ong va huquqiy madaniyat masalasi ham hal qiluvchi o‘rin tutadi. Agar shaxs pora berishni «ishni tezlashtirishning oddiy usuli», xizmat mavqeidan shaxsiy maqsadda foydalanishni esa «imkoniyatdan foydalanish» deb qabul qilsa, huquqiy normalarning o‘zi kutilgan samarani bermaydi. Shuning uchun ta’lim jarayonida korrupsiya tushunchasi, uning huquqiy oqibatlari, jamiyat taraqqiyotiga yetkazadigan zarari va halollikning ijtimoiy qiymati aniq hayotiy misollar asosida tushuntirilishi zarur. Yoshlarda «qonun buzilmasa bo‘ldi» degan minimal yondashuv emas, balki «manfaatlar to‘qnashuvi bo‘lsa ham xolis qaror qabul qilish kerak» degan professional etika shakllanishi muhim.

O‘zbek huquqshunos olimlarining tadqiqotlarida korrupsiya jinoyatchiligining sabablari va profilaktikasiga alohida e’tibor berilgan. B.I. Ismailov korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining rivojlanishi, xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish va mansabdor shaxslar faoliyatida ochiqlikni oshirish masalalarini tadqiq etgan. Q.R. Abdurasulova korrupsiya jinoyatchiligining umumiy xususiyatlari, uni keltirib chiqaruvchi omillar va oldini olish choralariga urg‘u beradi. V. Xudoyberdieva esa davlat boshqaruvini takomillashtirishda korrupsiyaga qarshi kurash omillarini tahlil qilgan. Ushbu ilmiy yondashuvlar korrupsiyani faqat jinoyat-huquqiy nuqtai nazardan emas, balki kriminologik, boshqaruv va ijtimoiy madaniyat nuqtai nazaridan kompleks o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

Korrupsiyaga qarshi ichki nazorat yoki komplaens tizimlarining samaradorligi ham muhimdir. Tashkilotda korrupsiya xavflarini muntazam baholash, xavfli jarayonlar xaritasini tuzish, ichki hujjatlarni korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o‘tkazish, xodimlar uchun maxfiy xabar berish kanallarini ishga tushirish va xabar bergan shaxsni tazyiqdan himoya qilish tizimli profilaktikaning tarkibiy qismidir. Biroq komplaens faqat hujjatlar to‘plamiga aylanib qolmasligi kerak. Uning samarasi aniq indikatorlar — murojaatlarga munosabat, tekshiruv natijasida bartaraf etilgan xavflar, tenderlarda raqobat darajasi, qarorlarning asoslanganligi va xodimlarning etika qoidalarini bilish darajasi orqali baholanishi lozim.

Korrupsiyaga qarshi madaniyatni shakllantirishda rahbarning shaxsiy namunasi katta ta’sirga ega. Tashkilot rahbari o‘zi uchun alohida imtiyozlar talab qilsa, shaffof bo‘lmagan qarorlarni qo‘llab-quvvatlasa yoki manfaatlar to‘qnashuviga nisbatan befarq bo‘lsa, eng mukammal ichki hujjatlar ham amalda ishlamaydi. Aksincha, rahbar

qarorlarini asoslab bersa, tanqidga ochiq bo‘lsa, xizmat resurslaridan shaxsiy maqsadda foydalanmasa va barchaga teng qoida qo‘llasa, tashkilot ichida halollik standarti tabiiy shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, korrupsiyaga qarshi siyosatni «nazorat organining vazifasi» deb emas, korporativ va davlat boshqaruvi madaniyatining qismi deb qarash lozim.

Ta’lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi tarbiyani kuchaytirish uchun ma’ruza bilan cheklanib qolish samarali emas. Talaba va kursantlarga real vaziyatlarga yaqin kazuslar berish, manfaatlar to‘qnashuvi, sovg‘a qabul qilish, tanish-bilishchilik, baholashda xolislik, davlat xizmatlaridan foydalanish kabi holatlarni muhokama qilish maqsadga muvofiq. Bunday interaktiv mashg‘ulotlar shaxsni qonun normasini yodlashdan tashqari, axloqiy va huquqiy qaror qabul qilishga o‘rgatadi. Ayniqsa, kelajakda davlat xizmati, huquqni muhofaza qilish, sud-huquq yoki boshqaruv sohalarida ishlaydigan yoshlar uchun halollik kompetensiyasi professional tayyorgarlikning ajralmas qismi bo‘lishi kerak.

Korrupsiya xavflarini kamaytirish uchun bir nechta amaliy yo‘nalishni ustuvor deb hisoblash mumkin. Birinchidan, davlat organlari va tashkilotlarda korrupsiya xavflarini baholash natijalarini ochiqlash amaliyotini kengaytirish zarur. Ikkinchidan, davlat xaridlari va kadrlar tanlovida qaror qabul qilish mezonlari oldindan e’lon qilinishi va natija bo‘yicha asoslangan tushuntirish berish mexanizmi kuchaytirilishi lozim. Uchinchidan, ta’lim muassasalarida halollik va manfaatlar to‘qnashuvi bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar muntazam o‘tkazilishi maqsadga muvofiq. To‘rtinchidan, korrupsiya haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish bo‘yicha kafolatlarni amalda ishlaydigan mexanizmlar bilan mustahkamlash kerak. Beshinchidan, fuqarolar uchun davlat organlari qarorlari va xarajatlari haqidagi ma’lumotlar oddiy, tushunarli va qayta ishlashga qulay shaklda taqdim etilishi lozim.

Korrupsiyaga qarshi murosasiz madaniyat deganda har qanday gumonni jinoyat deb baholash yoki barcha mansabdorlarga ishonchsizlik bilan qarash tushunilmasligi kerak. Murosasizlik, avvalo, qonun va etika talablarini buzishni «odatiy holat» sifatida qabul qilmaslik, qonuniy yo‘l mavjud bo‘lganda noqonuniy imtiyoz izlamaslik, xizmat vazifasida xolislikni talab qilish va aniqlangan muammoni belgilangan tartibda xabar qilish madaniyatidir. Bunday yondashuv inson huquqlari, aybsizlik prezumpsiyasi va qonuniy tartib-taomillarga rioya qilish bilan uyg‘un bo‘lishi zarur.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak korrupsiyaga qarshi kurashishning barqaror samarasi jazo choralarini kuchaytirishning o‘zi bilan ta’minlanmaydi. Samarali tizim huquqiy aniqlik, ochiq boshqaruv, jamoatchilik nazorati, manfaatlar to‘qnashuvini boshqarish, raqamli shaffoflik, ichki komplaens va uzluksiz huquqiy tarbiyani birlashtirishi lozim. O‘zbekistonda shakllangan huquqiy baza va 2026 yilda kiritilgan yangiliklar korrupsiya profilaktikasining institutsional va tarbiyaviy yo‘nalishlarini kuchaytirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, yoshlarda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabat, halol mehnat, qonuniylik va adolat qadriyatlarini shakllantirish uzoq muddatli natijaning muhim shartidir. Korrupsiyaga qarshi madaniyat davlat idorasidagi ichki qoidadan boshlanib, oila, ta’lim muassasasi, mehnat jamoasi va jamoatchilik munosabatlarida namoyon bo‘ladigan umumiy ijtimoiy me’yorga aylangandagina profilaktika haqiqiy samara beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining 2017 yil 3 yanvardagi O‘RQ-419-son «Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi Qonuni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, Lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2026 yil 22 iyundagi O‘RQ-1155-son «O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligini oshirishga, korrupsiyaga oid jinoyatlar uchun javobgarlik muqarrarligini ta’minlashga qaratilgan qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida»gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 27 noyabrdagi PF-200-son «Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish hamda davlat organlari va tashkilotlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati tizimi samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni.
4. Ismailov B.I. O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi rivojlanishi. Monografiya. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi, 2020.
5. Ismailov B.I. Korrupsiyaga qarshi kurashga oid xalqaro andozalar: xorijiy va milliy amaliyot. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. – Toshkent: Yuristlar malakasini oshirish markazi, 2012.

6. Ismailov B.I. Xorijiy davlatlarda mansabdor shaxslar aktivlarini deklaratsiya qilish. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2019.
7. Abdurasulova Q.R. Korrupsiya jinoyatchiligining umumiy tavsifi, sabablari va oldini olish // ProAcademy. – 2018. – №4.
8. Xudoyberdieva V. Davlat boshqaruvini takomillashtirishda korrupsiyaga qarshi kurash omillari // Falsafa va huquq. – Toshkent, 2006. – №2.
9. Korrupsiyaga qarshi kurashish: darslik / Mas'ul muharrir A.Sh. Bekmurodov. – Toshkent: Akademiya, 2022.